

ACADEMIC SPECTRUM

2026-yil 1-son

Ilmiy-metodik jurnal
Научно методический журнал
Scientific and Methodical Journal

ISSN

3093-9089

Вухоро - 2026

ACADEMIC SPECTRUM

**Ilmiy-metodik jurnal
Научно методический журнал
Scientific and Methodical Journal**

№ 1-Son 2026-yil

**Jurnal O‘zbekiston Respublikasi Buxoro viloyat Axborot va Ommaviy
komunikatsiyalar boshqarmasi tomonidan 2025-yil 26-dekabrda
№1273056 sonli guvohnoma bilan ro‘yxatga olingan**

BOSH MUHARRIR:

Axmadov Nazirjon Rahmat o‘g‘li

Psixologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

TAHRIRIYAT KENGASHI A‘ZOLARI

Кулешов Валерий Владимирович - pedagogika fanlari doktori, professor Rossiya Fanlar akademiyasining akademigi (Ukraina).

Andriyenko Yelena Vasilyevna - pedagogika fanlari doktori, professor (Novosibirsk davlat pedagogika universiteti Fizika, matematika, axborot va texnologiya ta‘limi instituti, Novosibirsk, Rossiya).

Romm Tatyana Aleksandrovna - pedagogika fanlari doktori, professor (Novosibirsk davlat pedagogika universiteti Tarix, gumanitar va ijtimoiy ta‘lim instituti, Novosibirsk, Rossiya).

Tadjixodjayev Zokirxo‘ja Abdusattorvich - Texnika fanlari doktori, professor

Olimov Shirinboy Sharofovich - pedagogika fanlari doktori, professor (Buxoro davlat universiteti “Pedagogika” kafedrasi mudiri).

Zaripov Lochin Rustamovich - pedagogika fanlari doktori (DSc), professor (O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta‘lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy ta‘limni rivojlantirish ilmiy-tadqiqot markazi, O‘quv-uslubiy faoliyatni takomillashtirish boshqarma boshlig‘i).

Xamidov Akmal Amrulloevich – pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) (Buxoro viloyati Pedagogik mahorat markazi direktori)

Nazarov Akmal Mardonovich - psixologiya fanlari doktori (DSc), professor (Buxoro davlat universiteti Yoshlar masalalari va ma`naviy-ma`rifiy ishlar bo‘yicha birinchi prorektor).

Safarov Dilmurod Xalimovich - psixologiya fanlari doktori (DSc), professor (Navoiy viloyati pedagogik mahorat markazi Akademik faoliyat bo'yicha direktor o'rinbosari)

Rustamov Shavkat Shuhrat o‘g‘li - psixologiya fanlari doktori (DSc), dotsent (Buxoro davlat universiteti “Psixologiya” kafedrasi mudiri).

Ganjiyev Feruz Furqatovich - psixologiya fanlari doktori (DSc), dotsent (Buxoro davlat universiteti “Psixologiya” kafedrasi professori).

Kosimov Ubaydulla Axrorovich - psixologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent (Buxoro viloyati Pedagogik mahorat markazi Pedagogika va psixologiya, ta‘lim texnologiyalari kafedrasi mudiri)

Ismatova Dilafuz Tuymuratovna - psixologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), (Buxoro davlat universiteti “Psixologiya” kafedrasi dotsenti).

Muxlisov Sodiqjon Saidjonovich - pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), (Buxoro davlat universiteti “Axborot tizimlari va raqamli texnologiyalar kafedrasi dotsenti).

Tilavov Muxtor Hasan o‘g‘li - psixologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), (Buxoro davlat universiteti “Psixologiya” kafedrasida dotsenti).

Mas‘ul kotib:

Dehqonboyev Shohjahon Oybek o‘g‘li – Buxoro davlat universiteti Psixologiya kafedrasida o‘qituvchisi

EDITOR-IN-CHIEF:

Akhmadov Nazirjon Rahmat o‘g‘li — Doctor of Philosophy (PhD) in Psychology, Associate Professor.

MEMBERS OF THE EDITORIAL BOARD:

Valeriy Vladimirovich Kuleshov — Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Academician of the Russian Academy of Sciences (Ukraine).

Elena Vasilyevna Andrienko — Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Novosibirsk State Pedagogical University, Institute of Physics, Mathematics, Information and Technological Education, Novosibirsk, Russia).

Tatyana Aleksandrovna Romm — Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Novosibirsk State Pedagogical University, Institute of History, Humanities and Social Education, Novosibirsk, Russia).

Tadjixodjayev Zokirkhoja Abdusattorovich — Doctor of Technical Sciences, Professor.

Shirinboy Sharofovich Olimov — Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Bukhara State University, Head of the “Pedagogy” Department).

Lochin Rustamovich Zaripov — Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Professor (Research Center for the Development of Higher Education under the Ministry of Higher Education, Science and Innovations of the Republic of Uzbekistan, Head of the Department for Improvement of Educational and Methodological Activities).

Khamidov Akmal Amrulloevich — Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences, Director of the Bukhara Regional Center for Pedagogical Excellence.

Akmal Mardonovich Nazarov — Doctor of Psychological Sciences (DSc), Professor (Bukhara State University, First Vice-Rector for Youth Affairs and Spiritual-Educational Work).

Dilmurod Xalimovich Safarov — Doctor of Psychological Sciences (DSc), Professor (Navoi Regional Center for Pedagogical Excellence, Deputy Director for Academic Affairs).

Shavkat Shuhrat o‘g‘li Rustamov — Doctor of Psychological Sciences (DSc), Associate Professor (Bukhara State University, Head of the “Psychology” Department).

Feruz Furqatovich Ganjiyev — Doctor of Psychological Sciences (DSc), Associate Professor (Bukhara State University, Professor of the “Psychology” Department).

Kosimov Ubaydulla Axrorovich — Doctor of Philosophy (PhD) in Psychological Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Pedagogy and Psychology, Educational Technologies at the Bukhara Regional Center for Pedagogical Excellence.

Dilafruz Tuymuratovna Ismatova — Doctor of Philosophy (PhD) in Psychological Sciences, Associate Professor (Bukhara State University, “Psychology” Department).

ijtimoiy talablarning uyg'unlashuvi natijasida yuzaga keladi. Bu yondashuv o'smir xulq-atvorini ongli va maqsadga yo'naltirilgan faoliyat mahsuli sifatida tushuntiradi.

D.B. Elkonin o'smirlik davrining psixologik xususiyatlarini tahlil qilar ekan, tengdoshlar bilan muloqotni shaxs rivojlanishining markaziy omili sifatida ko'rsatadi. Uning tadqiqotlariga ko'ra, tengdoshlar guruhi o'smir uchun ijtimoiy tajriba maydoni bo'lib, aynan shu muhitda ijtimoiy rollar, xulq-atvor me'yorlari va qadriyatlar faol o'zlashtiriladi. Agar tengdoshlar muhiti ijobiy va qo'llab-quvvatlovchi bo'lsa, o'smirda konstruktiv xulq-atvor shakllanadi, aks holda esa agressivlik va ijtimoiy moslashuv buzilishlari kuzatilishi mumkin.

B.G. Ananyev shaxs rivojlanishini kompleks yondashuv asosida izohlab, o'smirlik davrida biologik, psixologik va ijtimoiy omillarning o'zaro ta'sirini alohida ta'kidlaydi. U oilaviy tarbiya, ta'lim muassasasi va ijtimoiy muhitning o'smir xulq-atvoriga ko'rsatadigan ta'sirini tahlil qilib, konstruktiv xulq-atvorni shakllantirishda individual yondashuv va psixologik qo'llab-quvvatlash muhimligini asoslab beradi.

Xorijiy psixologiya fanida o'smirlarda konstruktiv xulq-atvorni shakllanishi masalasi ijtimoiy o'rganish va psixosotsial rivojlanish nazariyalari doirasida keng yoritilgan. A. Banduraning ijtimoiy o'rganish nazariyasiga ko'ra, xulq-atvor asosan kuzatish va taqlid orqali o'zlashtiriladi. O'smirlar kattalar, tengdoshlar va ommaviy axborot vositalarida namoyon bo'layotgan xulq-atvor modellarini o'zlashtirib, ularni shaxsiy xulq tizimiga singdiradilar. Ijobiy, konstruktiv modellar bilan o'zaro ta'sir o'smirda ijtimoiy maqbul xulq-atvor shakllarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

E. Eriksonning psixosotsial rivojlanish nazariyasida o'smirlik davri shaxs identifikatsiyasi shakllanadigan muhim bosqich sifatida talqin qilinadi. Erikson fikricha, o'smir o'zining ijtimoiy rolini aniqlash jarayonida turli xulq-atvor shakllarini sinab ko'radi. Agar bu jarayon ijtimoiy qo'llab-quvvatlash va tushunish bilan kechsa, o'smirda mustaqillik, mas'uliyat va konstruktiv xulq-atvor rivojlanadi. Aksincha, ijtimoiy rad etilish va rol chalkashligi destruktiv xulq-atvorning kuchayishiga olib kelishi mumkin.

Ijtimoiy psixologiya va sotsiologiya yo'nalishidagi tadqiqotlarda J. Koulman va R. Merton o'smir xulq-atvorini ijtimoiy me'yorlar, ijtimoiy nazorat va ijtimoiy rollar tizimi bilan bog'liq holda tahlil qiladilar. Ularning qarashlariga ko'ra, jamiyat tomonidan belgilangan aniq me'yorlar va kutilmalar o'smirda konstruktiv xulq-atvorni mustahkamlashga xizmat qiladi. Ijtimoiy institutlar tomonidan qo'llab-quvvatlangan xulq shakllari o'smir tomonidan ijobiy qadriyat sifatida qabul qilinadi.

Zamonaviy g'arb psixologiyasida pozitiv psixologiya vakillari, jumladan M. Seligman va K. Peterson o'smirlik davrida ijobiy shaxsiy fazilatlarini rivojlantirishga e'tibor qaratadilar. Ularning tadqiqotlarida empatiya, ijtimoiy mas'uliyat, muammolarni konstruktiv hal etish va o'z-o'zini boshqarish ko'nikmalari konstruktiv xulq-atvorning asosiy komponentlari sifatida talqin etiladi.

Umuman olganda, rus va xorijiy olimlar tomonidan olib borilgan ilmiy tadqiqotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, o'smirlarda konstruktiv xulq-atvorni shakllanishi ijtimoiy muhit, oila, tengdoshlar guruhi, ta'lim muassasasi hamda shaxsning ichki psixologik resurslari o'zaro ta'siri natijasida yuzaga keladigan murakkab jarayondir. Mazkur omillarning uyg'unlashuvi o'smir shaxsida ijtimoiy maqbul, barqaror va konstruktiv xulq-atvorni rivojlantirishning muhim sharti hisoblanadi.

Muhokama. O'smirlarda konstruktiv xulq-atvorni shakllanishi masalasini muhokama qilish jarayonida mazkur hodisaning ko'p omilli va dinamik xususiyatga ega ekanligi yaqqol namoyon bo'ladi. Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, konstruktiv xulq-atvor nafaqat shaxsning individual psixologik xususiyatlari bilan, balki u yashayotgan ijtimoiy muhitning sifati, ijtimoiy munosabatlar tizimi va tarbiyaviy ta'sirlarning izchilligi bilan ham chambarchas bog'liqdir. Shu bois o'smir xulq-atvorini faqat shaxsiy muammo sifatida emas, balki ijtimoiy-psixologik jarayonlarning mahsuli sifatida baholash muhimdir.

Muhokama jarayonida e'tiborni tortadigan jihatlardan biri shundaki, o'smirlik davrida konstruktiv xulq-atvorning shakllanishi ko'pincha qarama-qarshi tendensiyalar fonida kechadi. Bir tomondan, o'smir mustaqillikka, o'z fikrini himoya qilishga va ijtimoiy mavqe egallashga intiladi,

ikkinchi tomondan esa yetarli hayotiy tajriba va o‘zini boshqarish mexanizmlarining to‘liq shakllanmaganligi sababli impulsiv va emotsional xatti-harakatlarga moyillik kuzatiladi. Aynan shu ziddiyatli holat konstruktiv xulq-atvorni shakllantirishda ijtimoiy-psixologik qo‘llab-quvvatlashning zarurligini ko‘rsatadi.

Tahlil qilingan ilmiy yondashuvlar shuni anglatadiki, oila muhiti o‘smir xulq-atvorining yo‘nalishini belgilovchi asosiy omillardan biri hisoblanadi. Ota-ona va farzand o‘rtasidagi ishonchli munosabatlar, emotsional qo‘llab-quvvatlash va aniq, adolatli talablar mavjud bo‘lgan oilalarda o‘smirlar konstruktiv xulq-atvor namoyon etishga ko‘proq moyil bo‘ladilar. Aksincha, nazoratning haddan tashqari kuchli yoki mutlaqo sustligi, emotsional sovuqlik va nizoli muhit o‘smirda norozilik, agressivlik yoki ijtimoiy chekinish kabi destruktiv xulq shakllarini kuchaytirishi mumkin.

Muhokamada ta‘lim muassasasining roli ham alohida ahamiyat kasb etadi. Maktab va boshqa ta‘lim muhitlari o‘smir uchun nafaqat bilim olish joyi, balki ijtimoiy tajriba orttirish, muloqot ko‘nikmalarini rivojlantirish va ijtimoiy me‘yorlarni o‘zlashtirish maydoni hisoblanadi. Agar pedagogik jarayon shaxsga yo‘naltirilgan, qo‘llab-quvvatlovchi va adolatli muhitda tashkil etilsa, o‘smirda ijtimoiy mas‘uliyat, hamkorlik va muammolarni konstruktiv hal etish ko‘nikmalari shakllanadi. Aks holda, o‘smir ta‘lim muassasasini psixologik bosim manbai sifatida qabul qilishi mumkin.

Tengdoshlar guruhi bilan munosabatlar ham konstruktiv xulq-atvorni shakllantirishda muhim omil sifatida namoyon bo‘ladi. Muhokama natijalari shuni ko‘rsatadiki, tengdoshlar tomonidan qabul qilinish va ijtimoiy e‘tirof etilish ehtiyoji o‘smir xulq-atvoriga kuchli ta‘sir ko‘rsatadi. Ijobiy yo‘naltirilgan tengdoshlar muhiti o‘smirda hamkorlik, empatiya va o‘zaro yordam kabi konstruktiv xulq shakllarini rivojlantirsa, salbiy yo‘naltirilgan guruhlar agressiv va me‘yorlarga zid xatti-harakatlarni kuchaytirishi mumkin.

Shuningdek, muhokama jarayonida zamonaviy axborot muhitining, xususan, ijtimoiy tarmoqlar va ommaviy madaniyatning ta‘siri ham e‘tibordan chetda qolmasligi lozim. O‘smirlar axborot makonida faol ishtirok etar ekan, ular turli xulq-atvor modellari bilan to‘qnash keladilar. Mazkur modellar tanqidiy fikrlash asosida baholanmasa, destruktiv xulq shakllarining normal holat sifatida qabul qilinishi xavfi yuzaga keladi. Shu sababli axborot-psixologik savodxonlikni oshirish konstruktiv xulq-atvorni shakllantirishda muhim profilaktik omil hisoblanadi.

Umuman olganda, muhokama shuni ko‘rsatadiki, o‘smirlarda konstruktiv xulq-atvorni shakllantirish alohida bir omilga emas, balki oila, ta‘lim muassasasi, tengdoshlar muhiti va keng ijtimoiy makonning uzviy hamkorligiga tayanadi. Mazkur tizimli yondashuv asosida olib borilgan tarbiyaviy va psixoprofilaktik ishlar o‘smir shaxsining ijtimoiy moslashuvi va barqaror konstruktiv xulq-atvorini ta‘minlash uchun muhim ahamiyat kasb etadi.

Xulosa. O‘smirlik davri shaxsiy rivojlanish va kognitiv salohiyatning shakllanishi jihatidan eng muhim bosqichlardan biri bo‘lib, bu davrda tafakkur, xotira, diqqat, idrok va muammolarni hal etish kabi kognitiv jarayonlar jadal rivojlanadi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, o‘smirlarda kognitiv rivojlanish faqat biologik yetilish va individual xususiyatlarga bog‘liq bo‘lib qolmay, balki ijtimoiy-psixologik omillar bilan bevosita belgilanadi. Oila muhiti, ota-onaning tarbiyaviy uslubi, tengdoshlar guruhi bilan o‘zaro munosabatlar, ta‘lim muassasalari va zamonaviy axborot makoni o‘smir tafakkurining shakllanishida, shuningdek, shaxsiy rivojlanish jarayonida muhim determinant sifatida namoyon bo‘ladi.

Kognitiv jarayonlarning yetukligi o‘smirning o‘zini anglash, ijtimoiy rollarni o‘zlashtirish, qaror qabul qilish va mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantirishga xizmat qiladi. Aksincha, ijtimoiy-psixologik omillarning yetarli ta‘siri bo‘lmagan sharoitda kognitiv rivojlanish sekinlashadi, bu esa shaxsiy yetuklik va ijtimoiy moslashuvning zaiflashishiga olib keladi. Shu nuqtai nazardan, o‘smirlarda konstruktiv kognitiv jarayonlarni shakllantirishni rag‘batlantirish va ularni ijtimoiy-psixologik jihatdan qo‘llab-quvvatlash muhim amaliy vazifa sifatida qaraladi.

Natijalar shuni ko‘rsatadiki, kognitiv rivojlanish va shaxsiy rivojlanish jarayonlari uzviy bog‘liq bo‘lib, ularni ilmiy asosda o‘rganish va amaliy tavsiyalar ishlab chiqish pedagoglar, psixologlar va ijtimoiy soha mutaxassislari uchun katta ahamiyat kasb etadi. Shu bilan birga,

o‘smirlar bilan ishlashda ijtimoiy-psixologik qo‘llab-quvvatlash tizimlarini joriy etish va rivojlantirish ularning intellektual salohiyatini oshirish, ijtimoiy moslashuvini kuchaytirish va shaxsiy yetuklikni ta‘minlashga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati.

1. Bandura, A. Social Foundations of Thought and Action: A Social Cognitive Theory. Prentice Hall, 1986. - 617 b. (Ingliz tilida) - klassik ijtimoiy-kognitiv nazariya bo‘yicha fundamental manba, kognitiv va ijtimoiy omillar o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlikni yoritadi.
2. Lerner, R. M., & Steinberg, L. (eds.) Handbook of Adolescent Psychology (3rd ed.). Wiley-Blackwell, 2009. (Ingliz tilida) - o‘smirlik psixologiyasi bo‘yicha keng qamrovli qo‘llanma bo‘lib, kognitiv va ijtimoiy rivojlanish masalalari tahlil qilingan.
3. Rahimova, I. I., & Bobomurodova, U. O. O‘smirlarda kognitiv rivojlanishning psixologik xususiyatlari. Luchshie Intellektualnye Issledovaniya, 2024. (Rus tilida) - o‘smirlarning tafakkur va intellektual jarayonlaridagi psixologik va ijtimoiy omillar tahlili
4. Indira I. I. Rahimova & Umida O. Bobomurodova. O‘smirlik davrida kognitiv rivojlanishning psixologik xususiyatlari. Journal of New Century Innovations, 2024. (Rus tilida) - o‘smir tafakkuri, idrok va xotira jarayonlarining ijtimoiy omillar bilan bog‘liqligi.
5. Fayzullayev, M. M., O‘smirlik davrida kognitiv rivojlanishga ta‘sir etuvchi omillar. University of Business and Science, 2025. (Inglizcha/O‘zbekcha) - oila, muhit va ijtimoiy aloqalar kabi omillarni tahlil qiladi
6. Paris, J., Ricardo, A., & Rymond, D. Child Growth and Development. Open Textbook Library, 2025. (Ingliz tilida) - bolalar va o‘smirlik davrida kognitiv rivojlanish bo‘yicha keng qamrovli manba.
7. Piaget, J. The Growth of Logical Thinking from Childhood to Adolescence. Basic Books, 1958. (Ingliz tilida) - kognitiv rivojlanishning bosqichlar nazariyasi klassik manbasi va formal operatsion fikrlash bosqichi haqida.
8. Vygotsky, L. S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Harvard University Press, 1978. (Ingliz tilida) - ijtimoiy o‘zaro ta‘sir orqali kognitiv jarayonlar shakllanishi nazariyasi.

Hamroyev Jasur

Buxoro davlat universiteti Psixologiya kafedrası o'qituvchisi

TALABALARI O'RTASIDA SUN'IY INTELLEKT VOSITALARI YORDAMIDA KREATIV FIKRLASH VA MUAMMOLARNI HAL QILISH KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH

Annotatsiya. Ushbu maqola talabalar orasida sun'iy intellekt vositalari yordamida kreativ fikrlash va muammolarni hal qilish ko'nikmalarini rivojlantirish masalalarini o'rganishga bag'ishlangan. Maqolada sun'iy intellekt texnologiyalarining ta'lim jarayonida qo'llanilishi, interaktiv vositalar va platformalarning o'quvchilarning ijodiy va analitik qobiliyatlariga ta'siri tahlil qilinadi. Shu bilan birga, sun'iy intellekt asosidagi mashqlar, simulyatsiyalar va masalalarni yechish algoritmlari orqali talabalar muammolarni hal qilish va kreativ yondashuvlarni shakllantirish imkoniyatiga ega bo'lishlari ko'rsatib o'tiladi. Maqola shuningdek, pedagogik yondashuvlar va metodik tavsiyalarni ham o'z ichiga oladi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, sun'iy intellekt vositalari o'quvchilarning mustaqil fikrlash, muammoni tahlil qilish va innovatsion yechimlar ishlab chiqish qobiliyatini samarali rivojlantiradi. Ushbu ish pedagoglar va ta'lim muassasalari uchun ta'lim jarayonini zamonaviylashtirish va o'quvchilarni raqamli davrga moslashtirishda muhim ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: Sun'iy intellekt, kreativ fikrlash, muammolarni hal qilish, ta'lim texnologiyalari, innovatsion metodlar, talabalar ko'nikmalari.

Аннотация. Данная статья посвящена изучению вопросов развития у студентов навыков креативного мышления и решения проблем с использованием инструментов искусственного интеллекта. В статье анализируется применение технологий искусственного интеллекта в образовательном процессе, влияние интерактивных платформ на развитие творческих и аналитических способностей учащихся. Также рассматриваются возможности формирования у студентов навыков решения проблем и креативного подхода через упражнения, симуляции и алгоритмы решения задач на основе ИИ. В работе представлены педагогические подходы и методические рекомендации. Результаты исследования показывают, что инструменты искусственного интеллекта эффективно развивают у студентов самостоятельное мышление, анализ проблем и разработку инновационных решений. Данная работа имеет практическое значение для педагогов и образовательных учреждений, способствуя модернизации процесса обучения и подготовке студентов к цифровой эпохе.

Ключевые слова: искусственный интеллект, креативное мышление, решение проблем, образовательные технологии, инновационные методы, навыки студентов.

Abstract. This article focuses on the development of students' creative thinking and problem-solving skills using artificial intelligence tools. The study examines the application of AI technologies in the educational process, analyzing how interactive platforms and digital tools influence students' creative and analytical abilities. The article highlights opportunities for fostering problem-solving skills and innovative approaches through AI-based exercises, simulations, and algorithmic tasks. Additionally, pedagogical strategies and methodological recommendations are discussed. Research findings indicate that AI tools effectively enhance students' independent thinking, problem analysis, and capacity to generate innovative solutions. This work is significant for educators and educational institutions, contributing to the modernization of teaching practices and preparing students for the digital era.

Key words: artificial intelligence, creative thinking, problem solving, educational technologies, innovative methods, student skills.

Nutq texnikasining ta'lim samaradorligiga ta'siri tarbiyaviy jihatdan ham namoyon bo'ladi. O'qituvchining madaniyatli, muloyim va hurmatga asoslangan nutqi o'quvchilarda ijobiy psixologik muhitni shakllantiradi. Bu esa o'quvchilarning o'z fikrini erkin bayon etishiga, xatodan qo'rqmasdan faol qatnashishiga sharoit yaratadi. Aksincha, qo'pol yoki noaniq nutq o'quvchilarda ishonchsizlik va darsga bo'lgan salbiy munosabatni keltirib chiqarishi mumkin. Shu bois nutq texnikasi o'qituvchining pedagogik odobi va muloqot madaniyati bilan chambarchas bog'liqdir.

Shuningdek, pedagogik jarayonda nutq texnikasi bilimlarni tizimli va mantiqiy yetkazish imkonini beradi. O'qituvchi fikrni izchil bayon etib, tushunchalar o'rtasidagi bog'liqlikni aniq ko'rsata olsa, o'quvchilarda yaxlit tasavvur shakllanadi. Bu esa bilimlarning mustahkamlanishiga va ularni amaliyotda qo'llash ko'nikmasining rivojlanishiga olib keladi. Nutq texnikasi rivojlangan o'qituvchi murakkab mavzularni ham sodda va tushunarli shaklda izohlab bera oladi, bu esa ta'lim samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Xulosa qilib aytganda, pedagogik jarayonda nutq texnikasi ta'lim samaradorligini belgilovchi asosiy omillardan biridir. O'qituvchining nutqiy mahorati o'quvchilarning bilimni o'zlashtirish darajasi, darsga bo'lgan qiziqishi va umumiy ta'lim natijalariga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli pedagoglarning nutq texnikasini doimiy ravishda rivojlantirib borish ta'lim sifatini oshirishning muhim sharti hisoblanadi. Pedagogik jarayonda nutq texnikasining ta'lim samaradorligiga ta'siri chuqur psixologik va didaktik asoslarga ega bo'lib, u ta'lim jarayonining barcha bosqichlarida o'z ifodasini topadi. O'qituvchining nutqi orqali bilimlar yetkaziladi, munosabatlar shakllanadi va tarbiyaviy ta'sir amalga oshiriladi. Shu sababli nutq texnikasi pedagog faoliyatining ajralmas tarkibiy qismi sifatida qaraladi. O'qituvchining ovoz imkoniyatlaridan to'g'ri foydalanishi, nutq sur'atini dars mazmuniga mos ravishda boshqarishi va so'zlarni aniq talaffuz qilishi o'quvchilarning eshitish va idrok etish jarayonini yengillashtiradi hamda bilimlarni ongli o'zlashtirishga yordam beradi.

Pedagogik jarayonda nutq texnikasi o'quvchilarning diqqatini jamlash va uni uzoq vaqt davomida saqlab turishda muhim ahamiyat kasb etadi. Ifodali va jonli nutq darsni qiziqarli jarayonga aylantiradi, o'quvchilarda mavzuga nisbatan ijobiy munosabatni shakllantiradi. O'qituvchining intonatsiya va urg'ulardan o'rinli foydalanishi muhim tushunchalar va asosiy g'oyalarni ajratib ko'rsatishga xizmat qiladi. Natijada o'quvchilar dars mazmunini yaxshiroq tushunadilar va eslab qoladilar. Bu holat ta'lim samaradorligining oshishida muhim omil hisoblanadi.

Nutq texnikasining samarali bo'lishi pedagogik muloqot sifatini ham belgilaydi. O'qituvchining ochiq, muloyim va ishonchli nutqi o'quvchilar bilan o'zaro hurmatga asoslangan munosabatni shakllantiradi. Bunday muhitda o'quvchilar savol berishdan, fikr bildirishdan tortinmaydilar, bu esa dars jarayonida faol ishtirokni ta'minlaydi. O'quvchilarning nutqiy faolligi oshgani sari ularning tafakkuri rivojlanadi, bilimlarni mustaqil o'zlashtirish ko'nikmalari shakllanadi. Shu jihatdan nutq texnikasi faqat o'qituvchi nutqiga emas, balki o'quvchilarning ham nutqiy rivojiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Pedagogik jarayonda nutq texnikasi tarbiyaviy samaradorlikni oshirishda ham muhim o'rin tutadi. O'qituvchining so'z orqali beradigan bahosi, rag'batlantiruvchi yoki tanqidiy fikrlari o'quvchining o'ziga bo'lgan ishonchi va o'qishga bo'lgan munosabatiga bevosita ta'sir etadi. Madaniyatli va odobli nutq o'quvchilarda nutqiy etika, hurmat va muomala madaniyatini shakllantiradi. Bu esa ta'lim jarayonining nafaqat bilim berish, balki tarbiyaviy maqsadlariga ham xizmat qiladi.

Umuman olganda, pedagogik jarayonda nutq texnikasi ta'lim samaradorligini ta'minlovchi muhim pedagogik shartlardan biridir. O'qituvchining nutqiy mahorati darsning mazmunli, tushunarli va ta'sirchan bo'lishini belgilaydi. Nutq texnikasi rivojlangan pedagog o'quvchilarni bilim olishga unday oladi, ularning qiziqishini oshiradi va ta'lim jarayonining yuqori natijalarga erishishini ta'minlaydi. Shu bois nutq texnikasini takomillashtirish pedagoglarning kasbiy rivojlanishida ustuvor yo'nalishlardan biri bo'lib qolaveradi. Pedagogik jarayonda nutq texnikasining ta'lim samaradorligiga ta'siri o'qituvchining kasbiy mahorati va shaxsiy ta'sirchanligini namoyon etuvchi asosiy omillardan biri sifatida qaraladi. Ta'lim jarayonida bilim faqatgina axborot sifatida emas, balki o'qituvchining so'zi, ohangi va muloqot madaniyati orqali o'quvchi ongiga singdiriladi. Shu jihatdan nutq texnikasi o'qituvchining darsni qanday tashkil etishi, mavzuni qanday ochib berishi va o'quvchilarni qanday

ruhantira olishini belgilaydi. To‘g‘ri va ifodali nutq o‘quvchilarda ishonch uyg‘otadi, bu esa bilimlarni qabul qilish jarayonini yengillashtiradi.

Pedagogik jarayonda nutq texnikasi o‘quvchilarning idrok va tafakkur jarayonlariga bevosita ta‘sir ko‘rsatadi. O‘qituvchining nutqi mantiqiy va izchil bo‘lsa, o‘quvchilar tushunchalar o‘rtasidagi bog‘liqlikni oson anglaydilar. Nutq sur‘atining o‘rtacha va vaziyatga mos bo‘lishi o‘quvchilarning eshitish orqali qabul qilish qobiliyatini oshiradi. O‘rinli pauzalar esa o‘quvchilarga eshitilgan axborotni tahlil qilish va xulosa chiqarish imkonini beradi. Bunday nutqiy tashkil etilgan dars o‘quvchilarning bilimni mustahkam o‘zlashtirishiga xizmat qiladi.

Nutq texnikasining ta‘lim samaradorligiga ta‘siri darsda psixologik qulay muhit yaratishda ham namoyon bo‘ladi. O‘qituvchining xotirjam, muloyim va ishonchli nutqi o‘quvchilarda xavfsizlik va qo‘llab-quvvatlanish hissini uyg‘otadi. Natijada o‘quvchilar o‘z fikrini erkin bayon etishga, savollar berishga va muhokamalarda faol qatnashishga moyil bo‘ladilar. Bu holat ta‘lim jarayonining interfaol tus olishiga va o‘quvchilarning bilish faolligi oshishiga olib keladi.

Shuningdek, pedagogik jarayonda nutq texnikasi ta‘limning tarbiyaviy samaradorligini ham oshiradi. O‘qituvchining nutqida namoyon bo‘ladigan hurmat, sabr-toqat va odob o‘quvchilar uchun namuna bo‘lib xizmat qiladi. So‘z orqali berilgan rag‘batlantirish o‘quvchining o‘ziga bo‘lgan ishonchini mustahkamlaydi, ehtiyotkor va o‘rinli tanqid esa uning o‘z ustida ishlashiga undaydi. Shu tarzda nutq texnikasi o‘quvchi shaxsining har tomonlama rivojlanishiga ijobiy ta‘sir ko‘rsatadi.

Xulosa qilib aytganda, pedagogik jarayonda nutq texnikasi ta‘lim samaradorligini ta‘minlovchi muhim pedagogik omil hisoblanadi. O‘qituvchining nutqiy mahorati dars mazmunini chuqur anglash, o‘quvchilarning faolligini oshirish va ta‘lim-tarbiya jarayonida yuqori natijalarga erishishda hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Shu sababli pedagoglar nutq texnikasini doimiy ravishda takomillashtirib borishlari ta‘lim sifatini oshirishning muhim sharti bo‘lib qoladi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, pedagogik jarayonda nutq texnikasi ta‘lim samaradorligini belgilovchi muhim omillardan biridir. O‘qituvchining nutqiy mahorati o‘quvchilarning bilimlarni chuqur va ongli o‘zlashtirishiga xizmat qiladi. Shu sababli bo‘lajak o‘qituvchilarni tayyorlash jarayonida nutq texnikasini rivojlantirishga alohida e‘tibor qaratish zarur. Xulosa qilib aytganda, pedagogik jarayonda nutq texnikasi ta‘lim samaradorligini oshiruvchi yetakchi omillardan biri hisoblanadi. O‘qituvchining ravon, aniq va ifodali nutqi o‘quvchilarning bilimni ongli o‘zlashtirishiga, dars jarayonida faol ishtirok etishiga hamda mustaqil fikrlash ko‘nikmalarining rivojlanishiga xizmat qiladi. Nutq texnikasi orqali o‘qituvchi nafaqat bilim beradi, balki o‘quvchi shaxsiga tarbiyaviy ta‘sir ko‘rsatadi, ijobiy psixologik muhitni shakllantiradi va o‘zaro muloqotni mustahkamlaydi. Shu bois bo‘lajak va amaldagi pedagoglarning nutq texnikasini doimiy ravishda rivojlantirib borish ta‘lim sifatini yuksaltirish, pedagogik mahoratni oshirish va zamonaviy ta‘lim talablariga mos, raqobatbardosh o‘qituvchi shaxsini shakllantirishning muhim sharti hisoblanadi. Xulosa o‘rnida shuni ta‘kidlash joizki, pedagogik jarayonda nutq texnikasi o‘qituvchining kasbiy faoliyatini belgilovchi asosiy mezonlardan biri hisoblanadi. O‘qituvchining so‘zlash uslubi, ovoz ohangi, nutqning mantiqiyliigi va ifodaliligi ta‘lim mazmunining o‘quvchi ongiga qay darajada samarali yetib borishini belgilaydi. Nutq texnikasi mukammal shakllangan pedagog dars jarayonini mazmunli, tushunarli va qiziqarli tashkil eta oladi, bu esa o‘quvchilarning bilimlarni puxta o‘zlashtirishiga xizmat qiladi.

Shuningdek, nutq texnikasi ta‘lim jarayonida pedagogik muloqot va tarbiyaviy ta‘sirning asosiy vositasi bo‘lib xizmat qiladi. O‘qituvchining madaniyatli va ta‘sirchan nutqi o‘quvchilarda hurmat, ishonch va ijobiy munosabatni shakllantiradi. Bunday muhitda o‘quvchilar erkin fikr bildiradilar, darsda faol ishtirok etadilar va o‘rganilayotgan mavzuga qiziqishlari ortadi. Natijada ta‘lim jarayoni faqat bilim berish bilan cheklanmay, o‘quvchi shaxsini har tomonlama rivojlantirishga xizmat qiladi.

Umuman olganda, bo‘lajak o‘qituvchilarda nutq texnikasini rivojlantirish va pedagogik jarayonda undan samarali foydalanish ta‘lim sifatini oshirishning muhim sharti hisoblanadi. Nutqiy mahoratga ega bo‘lgan pedagog zamonaviy ta‘lim talablariga javob bera oladigan, o‘quvchi bilan samarali muloqot o‘rnata oladigan va jamiyatda o‘z o‘rniga ega bo‘lgan barkamol avlodni tarbiyalashga qodir mutaxassis sifatida shakllanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.

1. Saidova N. Pedagogik nutq va ta'lim samaradorligi. – Toshkent, 2020.
2. Pedagogika nazariyasi va amaliyoti. – Toshkent, 2022.
3. UNESCO. Teaching Effectiveness and Communication, 2021.

MUNDARIJA:

Nazarov Akmal Mardonovich		Talabalarda kreativ va innovatsion ilmiy faoliyatning psixologik jihatlari	6
Rustamov Shuxratovich	Shavkat	Talabalarni innovatsion kompetenligini rivojlantirishning pedagogik-psixologik asoslari	10
Ostanov Sharifovich	Shuxrat	Art-terapiya metodlari yordamida talaba-yoshlarning kreativ fikrlash va ijodiy salohiyatini rivojlantirishning psixologik asoslari	14
Axmadov Rahmat o'g'li	Nazirjon	O'smirlarda konstruktiv xulq-atvorni shakllanishining ijtimoiy psixologik omillari	19
Dehqonboyev Shohjahon Oybek o'g'li		Sud psixologik ekspertizasida shaxsning emotsional holatini baholash	24
Axtamova G'ayratovna	Ferangiz	O'smirlik davridagi destruktiv xulq-atvorni psixoprofilaktika qilish va kreativlikni faollashtirishga yo'naltirilgan psixologik yondashuvlar	30
Ashrapov Namoz o'g'li	Nodirbek	O'smirlarda kognitiv rivojlanishning ijtimoiy-psixologik determinantlari va ularning shaxsiy rivojlanishdagi o'rni	35
Hamroyev Jasur		Talabalari o'rtasida sun'iy intellekt vositalari yordamida kreativ fikrlash va muammolarni hal qilish ko'nikmalarini rivojlantirish	40
Axmedova Rahmat qizi	Zarina	Loyihaviy yondashuv asosida bo'lajak o'qituvchilarning fasilitatorlik faoliyatiga tayyorlash mexanizmini takomillashtirish	44
Khakimov Shodieich	Shukhrat	Methods of studying the military servant and the military team	49
N.Z.Jumayev		Raqamli davrda ijtimoiy media va sun'iy intellektning yoshlar ruhiy salomatligiga ta'siri	56
Sharopov Suxrob Shodi o'g'li		Talabalarni kognitiv va metakognitiv kompetensiyalarini rivojlantirishning pedagogik-psixologik mexanizmlari	60
Boboqulova Komil qizi	O'g'iloy	Shaxslararo manipulyatsiya va nazorat mexanizmlari: emotsional ekspluatatsiyaning psixologik asoslari	64
Saidova Nu'monovna	Nodira	Yoshlar kreativ va tanqidiy fikrlashini rivojlantirishda pedagogik psixologiyaning roli	68
Bobojonova Husniddin qizi	Dilnura	Dezadaptatsiyalashgan o'smirlarda adaptatsiya jarayoni rivojlanishining ijtimoiy-psixologik mexanizmlari	73
Абдужабборов Тохиржон Курбанович		Особенности течения и лечения atopического дерматита в зависимости от возраста по данным наблюдений в андижанской области	78

Xolmuradov Musurmon Avlaqulovich Narzullayeva Iroda Jaloliddin qizi	Tijorat banklarida investitsiyalarni jalb etishda xorij tajribasi	82
Nurmuxammedova Nilufar Alijon qizi Temirova Mashhuraxon Muhammadaminovna	O‘zbekistonda bozor iqtisodiyotiga o‘tish bosqichida xotin-qizlar liderlik faoliyatini rivojlantirishning huquqiy asoslarining mustahkamlanishi	89
Maxmudova Zulfiya Mexmonovna	Qo‘riqlash xizmati xodimlari kasbiy kompetentligini takomillashtirishning ijtimoiy-psixologik xususiyatlari	92
Sanoyeva Mohigul Odil qizi	Klassik pedagogik merosni modernizatsiya qilishning zamonaviy talablari va ularni ta’lim amaliyotiga joriy etish mexanizmlari	103
Xolmirzayeva Mushtariybegim U. Abdullayev	Bobi oliy: usmonli davlatining boshqaruv markazi va evolyutsiyasi	107
Dilmurodov Elyorjon Ilg'or o'g'li	Civil society and globalization: the harmony of national values and modern trends	110
Eshpo'latova Xilola Davron qizi	Fransuz tilini o'rganish jarayonida audiovizual materiallar yordamida talabalarning og'zaki nutqini rivojlantirish	116
Abdusalimova Zukhraxon Bakhtiyor qizi	Teaching methodology of the uzbek language for the foreign students	119
Abdullayeva Dildora Muhiddin qizi	Frazeologik sinonimlarning struktur turlari	122
Panaeva Sarbinaz Uzaqbergenovna	Insonlar orasida fabbing (phubbing) holatining paydo bo‘lishi va uning ijtimoiy-psixologik oqibatlarini	125
Toshturdiyev Nurbek Nurali o‘g‘li	Jadid ziyolilarining hayot tarzi va ijtimoiy mas’uliyat hissi: ma’rifat va fidoyilik omillari	130
Uzoqova Gulzoda	Konstitutsiya – erkin va farovon hayot garovi	134
Xilola Xolikova Gulamovna, Siroj Nematov G‘ulom o‘g‘li,	Maktab muhitining o‘quvchilar emotsional holatiga psixologik ta’siri	137
Sultonmurod Mamasoliyev Olimjon o‘g‘li	Psychological benefits of gamified bilingual learning: a meta-analysis of motivation and well-being	141
Qodriqulova Fotima Ulug‘bek qizi	Azot fiksatsiyasi va innovatsiyalar: yasmiq yetishtirishning yangi bosqichi	146
Kurbanova Shukurjon Yeldashbayevna	Turkiy adabiyotda shaxs kamoloti: Hofiz Xorazmiy didaktik qarashlari misolida pedagogik model	150
Obidova O.	Ta’lim psixologiyasi nuqtayi nazaridan zamonaviy pedagogik texnologiyalarning ta’siri	154
Xasanova Nazokat Shavkatbek qizi	Inson huquqlarini xalqaro himoya qilish mexanizmlari	159
Abdug‘ofurov Muhammadqodir	Milliy me’morlik uslublarida zamonaviylik va restavratsiya muammolari	163

Olimova Sarvara Sobitxon qizi	Nogironligi bo'lgan shaxslarning kutubxonalar orqali ijtimoiy integratsiyasi va madaniy hayotga qo'shilishi	166
Jamaldinov Sarvar Azimjanovich	Raqamli ta'lim jarayonlarini o'rgatishning bo'lajak pedagoglar tarbiyaviy faoliyatini rivojlantirishdagi ahamiyati	171
Olimova Sarvaraxon Sobitxon qizi	Sensorinevral eshitish nuqsoniga ega bolalarda rivojlanish dinamikasi: tibbiy va pedagogik qarashlar	176
Mamatqulov Botir	The interpretation of personal tragedy in the short stories of nazar eshonqul	181
Bobokalonov Rajab Ostonovich	Tibbiy terminlarda lisoniy lakuna hodisasi	188
Murodjonova Dilzoraxon qizi Iskandarov Sherzod Abdug'aniyevich	“Tolerantlik” tushunchasining mazmun mohiyati	191
Туйбаева Саида Бахтияровна	Психологические механизмы самозащиты студентов	194
Tursunbayeva Durdonaxon Adxamjon qizi	Atrof-muhitni muhofaza qilishning zamonaviy konsepsiyalari: muammo va yechimlar	198
Ismoilova Zulayho Saidali qizi	Umumta'lim maktablarida xulqi og'ishgan o'quvchilarning shaxs xususiyatlarini kompleks diagnostika qilish	203
Masharipova Saida Rahimovna	Zamonaviy oilalarda emotsional intellektni boshqarishning ijtimoiy- psixologik mexanizmlarini ishlab chiqish	208
Abdujobborova Rayhona Adhamjonqizi	Xotira turlaridan qanday qilib samarali foydalanish kerak.o'quvchilar uchun praktik tafsiyalar	212
Arslanova Dilnoza Aleksandrovna Mirzayev Ismoiljon Xasanjon o'g'li	Nutqiy rivojlanish bilan mantiqiy fikrlash o'rtasidagi bog'liqlik: lingvistik kompetensiya.	216
Xasanova Aziza Kumushbek qizi	Davlat tili taraqqiyoti: muammo va yechimlar	219
Xolboyev Izzatillo Axmadillo o'g'li	Talabalarning akademik muaffaqiyatiga ta'sir etuvchi psixologik omillarning tahlili: o'zini- o'zi tartipka solish strategiyalari	223
Кабулов Саулат Толыбаевич	Основные принципы и теория преподавания русскому языку и литературе	226
Saitova Komila G'ulom qizi	Stressga chidamlilikning psixologik determinantlari: ong, iroda va emotsional o'zini boshqarishning o'zaro aloqasi	231
Ro'ziyeva Sitara Odil qizi	Nega ingliz tili dunyo tili hisoblanadi?	234
To'ychiyeva Madinaxon Sherquzi qizi	Mustaqil ta'lim metodlarining o'quv motivatsiyasiga ta'siri	237
Murodjonova Dilzoraxon Tolibjon qizi	Kimyoning kriminalistikadagi o'rni	240